

Sundhedsforholdene i Vestgrønland efter 2. verdenskrig – med særlig øje for Grønlands svøbe, tuberkulosen

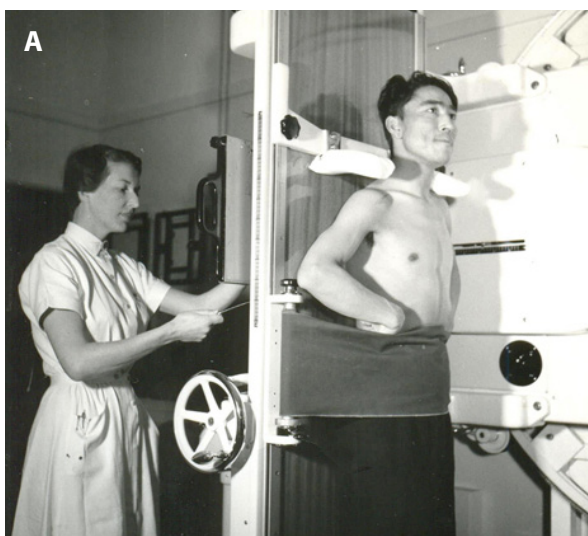
Af Paarnannguaq Banda Kristiansen, Nunatta Katersugaasivia Allagaateqarfialu
(Grønlands Nationalmuseum og Arkiv)

April 2015

Under anden verdenskrig i 1940-45 var Grønland afskåret fra Danmark. Efter krigens afslutning blev forbindelsen genoprettet og styrelsen af landet genetableret i København. For nogle af de hjemvendte danske embedsmænd og ledende kræfter i Grønland var tanker og muligheder for samfundsændringer i mellemtiden opstået. Tilmed var den danske presse begyndt at tage grønlandske problemer op til drøftelse og kritikere talte om forsømmelse af Grønland. Stemningen var at man ikke kunne lukke øjnene for hvad der var sket i krigsårene i landet og uændret fortsætte udviklingen som om intet var hændt. Erfaringen under isolationen havde vist at styrelses- og administrative opgaver kunne løses centralt og effektivt uden om *Grønlands Styrelse* i København.

De nye tanker blev modtaget af en forbeholden direktør (Knud Oldendow) i *Grønlands Styrelse* der året efter krigens afslutning var taget til Grønland og havde forelagt det grønlandske landsråd Grønlandsudvalgets Betænkning af 12. juni 1946. Betænkningen indeholdt retningslinjer for den videre administration af landet og var udarbejdet i fællesskab med *Grønlands Styrelse* og en delegation udsendt af det grønlandske landsråd. Oldendow mente at tiden endnu ikke var moden til nytænkning, men at man skulle forholde sig afventende indtil forholdene havde normaliseret sig efter landets fem år lange isolation. Men processen var startet og ikke til at stoppe. Vejen for en ny politisk diskurs var lagt.

Under forhandlingerne af 1946-betænkningen var sundhedsforholdene dog grundigt blevet drøftet. Medicinaldirektøren i Sundhedsstyrelsen i København havde givet udtryk for styrelsens syn på sundhedsforholdene i Grønland som den fandt utilfredsstillende. Det daværende sygdomsbillede hos de knap 20.000 grønlændere i Vestgrønland var præget af tuberkulose. Dødeligheden var høj, levetiden kort og sygdommen var i perioden blevet opført i statistikken som hyppigste dødsårsag.

Røntgenundersøgelse (A) og bronkoskopi (B). (Foto: Grønlands Nationalmuseum og Arkiv).

Hvis forløbet skulle vendes, måtte der ske en klar forbedring til at takle de helbredsmæssige problemer. Derfor indgik der i betænkningen et forslag om udsendelse og finansiering af en lægeekspedition til Vestgrønland. Denne skulle efter rejsen afgive rapport og anbefalinger med henblik på gennemførelse af en målrettet tuberkulosebekæmpelse i Grønland. Forslaget gik igennem og lægeekspeditionen af 1947-1948, bestående af to embedslæger kunne nu iværksættes.

Lægeekspeditionen

Ekspeditionen skulle indsamle empirisk kildemateriale af både kvantitativ og kvalitativ karakter. To danske læger, amtslæge i Holbæk Erik Lynge og dr. med. Vagn Sindbjerg-Hansen, udgjorde den samlede ekspedition. Ekspeditionen fik stillet en motorbåd til rådighed, så den uden alt for meget besvær kunne komme fra sted til sted og udføre sine undersøgelser. Med sig havde de en dobbeltsproget ung grønlander, der fungerede som tolk, og hvis tilstedeværelse var nødvendig for at lægerne kunne komme i direkte kontakt med de lokale. Ekspeditionen besøgte 127 pladser hvor der i alt boede 18.700 grønlandere fordelt på 3047 boliger. De 20% var tørvemurshuse, ca. 72% var træhuse og resten var forskellige overgangstyper med for eksempel et par af væggene i et træhus suppleret med tørv.

På baggrund af tidligere undersøgelser i Vestgrønland for 1923-1946 konkluderede ekspeditionen, at 3-5% af befolkningen led af tuberkulose. Det betød at der i 1947 fandtes omkring 1200-2000 personer ud af en befolkning på omkring 20.000 i Vestgrønland der formodedes at have tuberkulose i en eller anden form. Diagnoserne var ikke altid sikre og som formodedes skyldtes manglende hjælpemidler. Der fandtes kun røntgenanlæg i fem af de lidt større byer. Størstedelen af undersøgelserne blev derfor baseret på stetoskopi- og sputundersøgelser. Ligeledes konstateredes en mangel på speciallæger inden for tuberkuloseområdet og en dertil følgende utilstrækkelig behandling af sygdommen.

Andre kritikpunkter var mangelen på hospitalssenge og manglende mulighed for isolering af tuberkulosepatienter på de små kolonisygehuse. I disse lå tuberkuløse og ikke-tuberkuløse side om side. Ved besøget fandtes der i 1947 tolv sygehuse med i alt 308 sengepladser. Tuberkulosepatienternes andel i belægningen udgjorde i årene 1942-1946 ca. 70%. En stor del var plejepatienter. Som et eksempel fremhæves at der på sygehuset i Upernavik lå en tuberkulosepatient på 22. år, en anden på 13. år. Foruden sygehusene fandtes der to private børnesanatorier i Midt- og Nordgrønland med hver tyve senge.

Ekspeditionen fik under deres tur et godt indblik i landets sundhedsforhold, og havde følgende meget lidt til overs for *Grønlands Styrelses* lovbestemmelser vedrørende tuberkulose som de fandt af ringe værdi og svære at efterleve. Det konstateredes at sundhedsvæsenets som samfundets øvrige tilbud haltede langt bagefter med mulighederne for behandling og forebyggelse.

Ekspeditionens forslag

- Ekspeditionen anså det af ganske særlig vigtighed og påkrævet, at der omgående iværksattes Calmettevaccination forebyggende mod tuberkulose efter faste retningslinjer i hele landet.
- At der et centralt sted i Vestgrønland opføres et særligt tuberkulosesanatorium.
- Et særligt røntgenfartøj (skib) til undersøgelse af befolkningen på alle de pladser, hvor den ikke havde mulighed for at blive undersøgt. Dette med henblik på diagnosticering, registrering og kontrol af nye som gamle tuberkulose tilfælde. Og ved friske tilfælde foranstalte et pleje- og behandlingsforløb.
- På visse områder inden for sygdomsforebyggelse, fandt ekspeditionen, at lægestaben burde udvides med fire læger. Heraf skulle to gå til tuberkulosearbejdet. For at tiltrække dem, skulle deres løn forhøjes.
- Øget lægekontrol. Når opsporingsarbejdet intensiveredes, ville friske tuberkulose tilfælde melde sig og indtil en eventuel oprettelse af det foreslåede sanatorium, måtte behandling ske ved den stedlige distriktslæge.
- Bedre boliger. En forbedring af husenes standard var det vigtigste, og at der kunne ydes lån til opførelse af huse med fuld beklædning (vægge, loft og gulv).

Lægeekspeditionens rapport og anbefalinger til retningslinjer indgik i *Grønlandskommissionens Betænkning af 1950*. Det var en omfattende betænkning på 1.100 sider og som blev arbejdsgrundlaget for nyordningerne i Grønland. Lægeekspeditionens formål lykkedes. Tuberkulosen kom under kontrol, og der blev sat en stopper for sygdommens omfattende udbredelse hos den grønlandske befolkning.

I dag (2015) er der stadigvæk udfordringer med hensyn til tuberkulose i Grønland, men det er langt fra i samme skala, som det var i 1950'erne.

Dronning Ingrid's Sanatorium 1956 (A). Indlagte (B). (Foto: Grønlands Nationalmuseum og Arkiv).